

НАЗВЫ ЮВЕЛІРНЫХ ВЫРАБАЎ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Падобна на тое, як кожнае слова непадзельна звязана з паняццем, якое яно абазначае, так і беларуская мова непадзельна звязана з духоўнай сутнасцю беларусаў, якія яе стварылі і карыстаюцца ёю. Геаграфія і прыродныя ўмовы краіны, ход гістарычнага развіцця і ўзровень народнай гаспадаркі, характар грамадскай думкі, навукі, мастацтва – усе вялікія і малыя асаблівасці жыцця нашага народа адлюстраваліся ў мове [2].

У межах беларускай лексікалогіі часцей за ўсё даследчыкі лексічнай семантыкі даследавалі такія прадметна-тэматычныя групы слоў, як назвы жылля і яго памяшканняў, назвы частак цела чалавека, назвы транспартных сродкаў, назвы паселішчаў і населеных пунктаў, назвы рыб, раслін, жывёл і г. д. Вывучэнне прадметна-тэматычнай групы “Назвы ювелірных вырабаў” не атрымала шырокай распрацоўкі ў беларускім мовазнаўстве.

Назвы ювелірных вырабаў з’яўляюцца неад’емнай часткай ювелірнай наменклатуры і складаюць колькасна значную тэматычную групу. Разнастайнасць і багацце гэтай групы абумоўлена спрадвечна цеснымі эканамічнымі і культурнымі сувязямі з краінамі як блізкага, так і далёкага замежжа. Павелічэнне асартыменту ювелірных вырабаў у краіне абумоўлівала неабходнасць намінацыі новых рэалій, што адбывалася як шляхам запазычвання, так і за кошт унутраных рэсурсаў мовы. У наш час з прычыны інтэнсіўнага развіцця ювелірнай прамысловасці ўзнікаюць новыя віды ювелірных вырабаў, якія патрабуюць спецыяльных назваў для новых рэалій і паняццяў.

Прадметна-тэматычная група “Назвы ювелірных вырабаў” уключае ў свой склад толькі назўнікі, якім уласціва намінатыўная функцыя. З “Тлумачальнага слоўніка беларускай літаратурнай мовы” [3] і сайтаў “slounik.org”, “skarnik.by”, “be.wikipedia.org”, “be.woman-b.com”, “confettissimo.com”, “kniaz.by” было вылучана 46 адзінак, што адносяцца да дадзенай прадметна-тэматычнай групы.

Назіранні над фактычным матэрыялам паказалі, што прадметна-тэматычная група “Назвы ювелірных вырабаў” уключае назвы, якія маюць міжнародны характар і шырока выкарыстоўваюцца ў розных краінах свету.

З прычыны таго, што назвы ювелірных вырабаў маюць рознае паходжанне і прыроду і часцей за ўсё з’яўляюцца ўпрыгожваннямі, яны класіфікуюцца ў адпаведнасці з іх прызначэннем.

Такім чынам, у межах прадметна-тэматычнай групы “Назвы ювелірных вырабаў” вылучаюцца наступныя падгрупы:

- назвы ювелірных вырабаў, якія носяць на галаве;
- назвы ювелірных вырабаў, якія носяць на вушах;
- назвы ювелірных вырабаў, якія носяць на шыі;
- назвы ювелірных вырабаў, якія носяць на руках;

- назвы ювелірных вырабаў, якія выкарыстоўваюцца для ўпрыгожвання цела;

- назвы ювелірных вырабаў, якія носяць на вопратцы.

Для намінацыі ювелірных вырабаў для ўпрыгожвання галавы выкарыстоўваюцца наступныя назвы: *грэбень, дыядэма, заколка, карона, колт, скроневыя колцы, тыяра, фераньерка*; для ўпрыгожвання вусэй – *завушніца, завушніцы-цвічкі, кліпсы*; для называння ювелірных вырабаў, якія носяць на шыі – *бармы, вампум, грыўня, калье, каралі, крыж, кулон, ланцуг, лунула, медальён, падвеска, пацеркі, пектараль*; для ўпрыгожвання рук – *бранзалет, гадзіннік, персцень, пярсцёнак, сыгнет*; для намінацыі ювелірных вырабаў, якія выкарыстоўваюцца для ўпрыгожвання цела – *пірсы, ікол, кольцы, лабрэт, мікралабрэт, навёў, падкова, спіраль, цыркуляр, штанга*; для намінацыі ювелірных вырабаў, якія носяць на вопратцы – *аграф, брошка, запанкі, заціск для галыштука, спражка, фібула, шпілька*.

Адзінкі дадзенай групы характарызуюцца дакладным указаннем на дэнатат, што дасягаецца за кошт адлюстравання многіх семантычных кампанентаў у структуры дэфініцыі.

Частка адзінак прадметна-тэматычнай групы “Назвы ювелірных вырабаў” – запазычаныя, што з’яўляецца доказам сувязей беларускага народа з іншымі народамі. Самая вялікая колькасць назваў ювелірных вырабаў у склад сучаснай беларускай мовы трапіла з лацінскай мовы, напрыклад: *карона, лунула, пектараль, спіраль, фібула, цыркуляр*. Таксама дадзена прадметна-тэматычная група ўтрымлівае ў сваім складзе 5 галіцызмаў (*аграф, брошка, кулон, медальён, фераньерка*), 2 грэцызмы (*дыядэма, тыяра*), 1 германізм (*штанга*).

Некаторыя запазычаныя найменні ў беларускай мове замацаваліся з дадатковым, другародным, значэннем, а не асноўным (тэрміналагізаваліся або набылі вузкасцельнае значэнне). Напрыклад, фр. *coulant* “цякучы, вадкі” – бел. *кулон* “жаночае ўпрыгожванне з каштоўных камянёў ці інш. матэрыялу, якое носяць на ланцужку на шыі” [1].

Такія змены семантыкі падчас пераходу слова з адной мовы ў іншую амаль непазбежныя. У выніку іх запазычаныя словы могуць набываць адценні значэнняў, нехарактэрныя ім у мове-крыніцы. Таксама, такія змены паказваюць на асваенне запазычаных лексічных адзінак. Семантычныя несупадзенні абумоўлены шэрагам прычын: запазычанне непасрэднае або праз мову-пасярэдніцу, мэтавы характар запазычання (напрыклад, у якасці слова-тэрміна), рознае семантычнае развіццё слоў.

Лексічны склад беларускай мовы фарміраваўся на працягу многіх стагоддзяў і ў працэсе моўнай практыкі няспынна развіваўся і ўдасканальваўся. І менавіта тое, што частка адзінак аналізуемай прадметна-тэматычнай групы з’яўляецца запазычаннямі, служыць доказам доўгачасовых і цесных сувязей беларускага народа з іншымі ў выніку культурнага і навуковага супрацоўніцтва.

1. Скарнік — электронный русско-белорусский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.skarnik.by/tsbm/34686>. – Дата доступа : 16.09.2019.
2. Студенческий сайт Крымского федерального университета - ex ТНУ (Таврического национального университета им. В.И.Вернадского) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tnu.in.ua/study/refs/d29/file158064.html>. – Дата доступа : 18.09.2019.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65 000 слоў / уклад. : І. Л. Капылоў і інш. ; пад рэд. І. Л. Капылова. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2016. – 968 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ